
KRÓNIKA

A JUGOSZLÁV ÍRÓSZÖVETSÉG IX. KONGRESSZUSÁT 1985. április 18-ától 20-áig tartották meg Újvidéken, a Park Szálló tanácstermében. A kongresszusra a köztársaságok és tartományok íróegyesületeinek küldöttei valamint a meghívottak vettek részt, mintegy háromszázan gyűltek össze az ország minden tájáról.

A Jugoszláv Írószövetség IX. kongresszusát azzal a céllal hívták össze, hogy megtárgyalják az előző kongresszus óta eltelt tíz év alatt „felgyülemlett, időszerűvé érett kérdéseket — irodalmi életünk egészének helyzetét, problémáit és kilátásait”. A legutóbbi kongresszus óta eltelt időszak áttekintését és értékelését Kole Csanule, a Jugoszláv Írószövetség elnöke végezte el. Beszámolójában azokat a kérdéseket érintette amelyek megvitatására sor került a tanácskozáson. Többek között azt, hogy „szabadságból, így az írók szabadságából sincs sohasem elég. A művészi szabadság csak egyik megnyilvánulása a társadalmi szabadságnak... A szabadság azonban felelősség is. S minden felelősség közül a legnagyobb, legösszetettebb és legnehezebb az önmagunk iránti felelősség. Itt győzedelmeskednek vagy buknak el a csaták. Csak a forradalommal való teljes azonosulás szabadítja az írókat a félelemtől. Mi elismerjük a forradalom jogát, hogy védekezzen, mert részei vagyunk védelmének. Amivel nem értünk egyet, s amit határozottan ellenzünk, az a forradalom bizalmatlansága saját akotó szellemi erő iránt. Nehéz és keserű a sorsa annak a forradalomnak, amelyet megdönthet egy vers, egy színelőadás vagy egy túlkapás...” A közelgő iskolareformról így nyilatkozott: „... illuzorikus vitáznai a nyelv, az irodalom és a nemzeti történelem tanításának bármely vonatko-

zásáról mindaddig, amíg a nemzeti nyelv tanóráinak száma hetente csak kettőre korlátozódik, az általános és nemzeti történelem tanítása viszont egy órára vagy egyetlenegyre sem.”

Az írókongresszuson az irodalmi kérdések mellett megvitaták az irodalom társadalmi-politikai vonatkozásait is. Többek között az író és a társadalmi válság, az irodalmi élet és az irodalom politizálódása, az író és az irodalom anyagi helyzete és társadalmi megbecsülése, az írószövetség szervezeti felépítése képezte a tanácskozás témáját. A könyv és a könyvkiadó helyzet, az iskolareform ügye, a Fehér könyv című kiadvány, valamint a verbális deliktum eltörlésének a kérdése is felszólalásra készítette az írókat. A témák változatosságának megfelelően a beszámolókat a megnyilatkozások sokfélesége jellemezte, amelyek ellentétes pólusain Vesna Parun költői ihletésű szövege és Miodrag Bulatović eszmei-politikai kérdéseket feszegető, vitára ingerlő beszámolója állt. Az „egységes jugoszláv szellemi piac” gondolatának a felvetésekor megtárgyalták a nemzetiségi irodalmak problémáit is.

A háromnapos tanácskozást az „egység”, a „kételyek” és a „remények” kongresszusának nevezték. „Az író társadalmának lelkiismerete” — állapították meg, bizonyítva, hogy az alkotók érzékelik jelenünk problémáit, nem bújnak kizárólag az esztétizálás sáncai mögé, hanem nyílt és antidogmatikus vitában kiélezzik és megvitatják társadalmi életünk legégetőbb kérdéseit. Az írók gyülekezete ugyan „nem adott és nem is adhat recepteket” a problémák orvoslására, záróhatározataiban és a társadalomhoz intézett üzenetében azonban kijelölte annak irányait.

Az írókongresszus küldöttsége megkoszorúzta Tito elvtárs sírját és a hő-

sők venaci emlékművét. Megválasztották a Jugoszláv Írószövetség új elnökét is Ciril Zlobec szlovén író személyében. A Jugoszláv Írószövetség IX. kongresszusának kísérőrendezvényeként az ország írói a felszabadulás 40. évfordulója alkalmából irodalmi estet tartottak.

A Jugoszláv Írószövetség IX. kongresszusának anyagából Sveta Lukic, a Szerbiai Íróegyesület küldöttének és dr. Bányai János, a Vajdasági Íróegyesület küldöttjének vezetőjének a beszámolója, valamint a kongresszus záróhatározatát Dokumentum rovatunkban közöljük.

DIJAK, ELISMERÉSEK — 1985. április 21-én a Forum klubjában átadták Juhász Erzsébetnek az 1984. évi Híd Irodalmi Díjat, amelyet *Gyöngyhalászok* című novelláskötetével és a Forum Könyvkiadó 1984. évi regénypályázatának első díját, amelyet *Műkedvelők* című regényével érdemelt ki. A regénypályázat második díját Burány Nándor *Cserbenhagyott* című regényéért, az 1984. évi Forum Képzőművészeti Díját pedig Glid Nándor kapta, sokéves munkásságáért. Az alábbiakban a bíráló bizottság elnökeinek méltatását, valamint a díjazott írók köszönőbeszédét közöljük. Az első díjas regényről szóló recenziót a Kritikai szemlében tesszük közzé.

*

Talán sohasem volt időszerűbb díjazott novellás kötetet és díjjal megtisztelt írórt köszönteni, mint most, amikor heiteken át az irodalom és valóság viszonyáról cikkeztünk, folytattunk párbeszédnek látszó párhuzamos monológokat szakszervezeti hetilapunkban, amikor a valóság és az irodalom viszonylatában farkasszemet néző szempontok sorakoztak fel hétről-hétre olvasók és írók előtt. S annak ellenére, hogy a lényegében két pólus köré rendeződő nézetek felrajzolták a szemléleti erővonalakat, a perdöntő szerep nem a pontosan megfogalmazott, lényegről szóló, okos mondatoké, bármennyire is

fontosak ezek, hanem a műveké; nem az elméleté, hanem az irodalomé.

Ezért, ily módon válik, válhat éppen most fontossá, időszerűvé egy novellákat tartalmazó könyvről, a Híd-díjjal kitüntetett *Gyöngyhalászok*ról szólni.

Semmiképpen sem arra gondolok, hogy a kötet önköréből kilépve lehet bizonyíték bármiféle szemlélet mellett vagy ellen, hanem csakis saját, egyedi és autentikus értékei alapján. És Juhász Erzsébet könyve van olyan szuverén művészi tett, hogy töprengéseink során irodalmi bizonyítékként figyelni kelljen rá, számolni kelljen vele.

A *Gyöngyhalászok* ugyanis — még ha évtizedek távolában játszódik is — rólunk szól, a tiszta, kifejezetten és egyértelműen művészi szintű anyagformálás eszközeivel. Van a kötetben egy novella, a *Nakonxipánban hull a hó*, amelyet — ha jól emlékszem — egy ízben a szerző is a *Gyöngyhalászok* számára legkedvesebb vagy talán éppen legsikerültebb darabjának nevezett, feltehetőleg azért is, mert ebben tudta, így érezheti, prózává formálni azt a bizonyos közérzetet, ami az ő valósága.

Idézzük csak fel a novella zárósortait: „Nakonxipán? Apa értette volna. Évszakok telnek-múlnak. Egy darabig még eljön a reggel, aztán a dél, majd lassan az este is. Üstökös csillár ontja sűrű fényét valahol bent. Odakünn tél. Lehet, hogy karácsony van, lehet, hogy már csak egyetlen, végtelenbe nyúló, világtalan éjszaka a világ, s e világtalanság fonákján valószínűtlenül nagy pelyhekben hull a hó, hull a hó.”

Ebben a néhány mondatban együtt van a teljes Juhász Erzsébet-i szemlélet és módszer, világlátás és világábrázolás. A kétszintes valóság, minden jó irodalmi mű jellemzője, amely nála életérzésből és emlékből formálódik valóság felüli, túli, belső — irodalmi — valósággá. A bent és a kint megfelelése, és egyszersmind lényeges különbsége, mássága. Éppúgy, mint az azonos című Kormos István-versben, amelyben az író vallomásszerűen arról tudósítja olvasóit, ami lehuny szemé

belső faláról elé nyüzög, álmai és tapasztalása úszó szigetként, ami „forog gyöngyöző tengeren”, s amelyről a költő „halért, csigáért, osztrigáért” csak lenyúl, és kiemeli zsákmányát.

Juhász Erzsébetnek a múlt, mindannyiunk közös vajdasági, sokunk polgári félmúltja az a bizonyos Nakonxipán, az úszó sziget, ahonnét a mélybe lehet nyúlni, ha nem is halért, csigáért, osztrigáért, de közérzetünk gyökereinek megismerése érdekében. A *Gyöngyhalászok* írója úgy tesz, mint-ha egy sohasem volt világot teremtené, holott csak saját közérzetének, belső bizonytalanságának nyomait fedezi fel emlékeiben és a múlt valóságában. Vagyis egymásra fényképezi a két időt, a múltat és a jelent, a múlt felé fordítja figyelmünket, de önmagáról, önmagunkról vall. Nem véletlenül érezte és írta a *Gyöngyhalászok* kapcsán remek miniatűrkritikájában Herczeg János, múltunk és jelenünk talán legjobb íróismerője: „Csupa ismerőssel találkozok az ember Juhász Erzsébet novellagyűjteményében.”

Az író önmagát — divatosan szólva: identitását — keresi, s közben megannyi, vele, velünk azonosítható nőt és férfit fedez fel, állít elénk könyve lapjain. Látszólag egy családi, kisvárosi mikrokozmosz szűk világában mozog, valóban sok, az összetévesztésig azonos családi, kisvárosi mikrokozmoszban van teljes méntékben otthon.

Ha felidézük Juhász Erzsébet előbbi írásait, köteteit, úgy tűnik, magában, kezdettől fogva ezt a családi, kisvárosi Nakonxipánt kereste, mert úszó szigetének létezését eleve sejtette. Vagyis: Juhász prózáírásának genezise van. Az első kötet — *Fényben fénybe, sötétben sötéte* — novellái az önmagában történő tájékozódás állomása volt. Novelláit, attól függetlenül, aki a hőse, mind önmagáról írta, belülről mintázta. Nem véletlenül egyes szám első személyében elmondott valomástörténetek, ezek sűrű, kondenzált bizonytalanság feszültségével teltett szövegek a tehetetlenségről, a lelki kifosztottságról. A *Homorítás, Juhász Erzsébet* második kötete, ezzel szem-

ben a világban történő tájékozódás ercdménye, de olyképpen, hogy itt is önmagát kereste leste meg. Saját belső változásait. Közérzet-regényt írt. Ezt folytatja a *Gyöngyhalászok*ban is (s ahogy nyilatkozataiból sejteni lehet, regénypályázati művében, a *Műkedvelő*ben is), azzal a módosítással, hogy felismerhetőbb világban, mindannyiunk közös bácskai-kisvárosi-családi múltjában talál rá arra a valóságágra, amelyhez kötődhet, s amelyről felemelkedhet, amit felhasználhat, és amit saját belső, az író számára egyetlen, igazi, létező valósággá, irodalomká formálhat.

A Híd-díj a bizonyíték rá — művészi szinten, sikeresen.

GEROLD László

*

Azt hiszem, az önmagunkkal szembeni felelősség megnövekedésének és a szegényérzetnek a vegyületeként élék át mások is a díjazottság élményét.

Az írással járó önmagunkkal szembeni felelősséget talán nem kell külön részleteznem. Súlyát, terhét mindenkor érzi az ember, s minél jobban sikerül írás közben összpontosítania, annál inkább. Ilyenkor pedig a mások elvárásai is megnövekednek az emberrel szemben. És épp ez szüli a szegényérzetet.

Kosztolányi mondta egy alkalommal, hogy számára felfoghatatlan, ha valaki azt állítja magáról, hogy költő. Mert aznap, mondjuk, költő, de vajon holnap is az lesz-e még? En is, Kosztolányihoz, Pilinszkyhez és másokhoz hasonlóan így vagyok ezzel. Íróként állok itt e pillanatban, holott író csak akkor lehetek, amikor írok. Amikor a fehér papír fölé görnyedek, és megszűnik számomra minden egyéb körülmény és adottság. Egyszerűen, mert mindenestül felszívódtam magának az írásnak a folyamatába, pontosabban magának a konkrét novellának vagy regénynek a világába, amit írok.

Számomra mindig is az irodalom és általában a művészetek jelentették a

legeljesebb kapcsolatot a világgal. Mindenekelőtt azért, mert így tudok a legteljesebben felülemelkedni személyeségem börtönén. Épp ezért tudom annyira átélni az írói vagy írástudói felelősség nagyságát és súlyát.

Én az írástudói felelősséget úgy, és csakis úgy tudom felfogni és gyakorolni, hogy azt az életérzést és világlátást, amely engem meghatároz — az általam megírott novellából vagy regényből kiolvasható létélménnyé és világgéppé transzponáljam. Legjobb mesterségbeli tudásom és képességem szerint.

Nem csoda, hogy írás közben tele van az ember kétellyel és szorongással az íródi művet illetően. Hisz csak magából a műből derülhet ki, mennyire vagyunk nyitottak és fogékonyak mindazzal szemben, ami létezésünk szűkebb és tágabb körülményeit és adottságait meghatározza.

Nem tudom, nem tudhatom, könnyebb-e, és mennyivel könnyebb máshol írni, nem pedig itt vajdasági magyarként. Vajdaságban. A külső körülmények között nyilván óriási különbségek vannak, s ezek nem lebecsülendők. De magának az írásnak a vonatkoztatásában, s az előbb említett írástudói felelősséget is figyelembe véve, hadd idézzem befejezésül Pilinszky egyik versét:

„Megérdemelné a békés halált
minden írók, aki az éjszakában
tollat fog és papír fölé hajol.”

JUHÁSZ Erzsébet

Az 1984. évi Forum Képzőművészeti Díjat a bíráló bizottság 1985. március 28-án megtartott ülésén egyhangúlag Glid Nándor szobrászművésznek ítélte oda. Glid Nándor számos emlékművet szentelt azoknak, akik pusztá kézzel is ellenállást tanúsítottak az esztelen erőszakkal szemben, s életükkel — egyetlen fegyverükkel — és mártírhalálukkal felkorsóolták az emberiség lelkiismeretét; munkája során az áldozatok szenvedése és emberi méltósága ihlette.

Időtálló bronzszobrainak lenyűgöző méreteivel figyelmeztet és emlékeztet Glid Nándor munkássága. Jarandoltól Kragujevaig, Mauthausenben, Dachauban, Belgrádban, Košicében, Jad Vasenben, számos gyűjteményben, múzeumban és galériában őrzik a megkínzottak, az éheztetettek; az „akasztottak balladáit”, abban a reményben, hogy az emberibbé vált emberiség győzedelmeskedik a sötétségen.

A felszabadulás negyvenedik évfordulóján ezzel a díjjal is ráirányítjuk a figyelmet Glid Nándor fordulópontot jelentő, fontos alkotásaira — kétszeresen is hangsúlyozva, amit a szobrok is sugallnak: hogy nem feledhetjük a háború borzalmaival.

A művészet és a művész az emberiség lelkiismerete — ezt a szemléletet érvényesíti ez a maradéktalanul a legnemesebb céloknak elkötelezett életmű. Ma, amikor világunk pusztá léte is a véletlenen múlik, s a változás és forrongás stádiumában levő művészet a helyét és a szerepét keresi, az alkotómunka méltóságának megőrzése érdekében sokkal nagyobb figyelmet kell szentelnünk neki, és sokkal inkább értékelnünk kell, mint valaha.

Bela DURANCI

Az 1984. évi Sinkó-díjat a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetének, az Új Symposium, valamint a Képes Ifjúság szerkesztőségének tagjaiból álló bíráló bizottság (Danyi Magdolna, Lantos László és Csipak Angéla) szavazattöbbséggel Kalapáti Ferencnek ítélte oda „huzamosabb időn át közölt modern költői érzékenységet felmutató verseiért”.

Tizenkilencedszer tartották meg az idén Bécson a Középiszkolások Művészeti Vetélkedőjét. A jugoszláviai magyar középiszkolások több versenyágban mérhették össze tudásukat. A képzőművészeti vetélkedő legsikeresebb alkotója Harangozó Éva (Szabadka) komputergrafikája lett. A műfordítói vetélkedő első díjasa Utassi Paula, Dušan Savković novelláját ültette át

magyar nyelvre. A néprajzi pályázat témája a táltosokról és garabonciásokról szóló hagyomány begyűjtése volt, a legjobb munkát a zrenjanini Nikola Tesla Középiszkola diákjai készítették. A beszédművészeti vetélkedő legjobbjai prózamondásban: Varga Henriette (Szabadka), versmondásban: Mihály Ibolya (Becse). A magyar nyelvet környezetnyelvként tanuló diákok is részt vettek a vetélkedőn. A legjobb környezetnyelvi versmondónak Dobrić Ágota (Törökkanizsa), a legjobb prózamondónak Olga Cvijanov (Szabadka) bizonyult. Az irodalmi vetélkedőn önálló munkákkal szerepeltek a versenyzők. A mezőny legkiemelkedőbb teljesítményei közé tartoztak Tóth Gábor (Újvidék) versei, Radics Melinda (Szabadka) kritikája, Fehér Mária (Zenta) novellája, Berec Sándor (Zenta) humoreskje és Fehér Rózsa (Becse) riportja. A Forum Könyvkiadó különdíját novellájáért Jódal Kálmán (Újvidék) érdemelte ki, a Híd folyóiratra való egyévi előfizetést pedig filmkritikájáért Tóth Tivadar (Becse) kapta.

A bíráló bizottság a vetélkedő magas színvonalát kiemelve többek között a diákok kivételesen fejlett művészetek iránti fogékonyságát és kritikai érzékét értékelte.

IN MEMORIAM MERKI FERENC (1927—1985) — 1985. április 6-án elhunyt Merki Ferenc, az eszéki Pedagógiai Intézet tanácsosa. Bosnyák István, a Magyar Szóban közzétett írásának részletével emlékezünk meg munkásságáról: „Vannak értelmiségi életművek, amelyeknek tényleges értékeit csak megannyi kötet kritikai elemzésével vehetők számba. Merki Ferenc pedagógiai alkotó munkájának, teremtő ténykedésének esetében viszont ez a számbavétel lehetséges — egyetlen táblázat segítségével is... .

Egyik tanulmányának szemléltetőanyagában található ugyanis az a kimutatás, amely az anyanyelvi iskolafejlesztési terv teljesítését illusztrálja a hatvanas évek végétől a hetvenesek végéig, s abban olvashatjuk e beszédes adatokat: új óvoda — 2; új nyolcosztályos iskola — 2; új középiskola — 1;

új anyanyelvápoló iskola — 23; új óvodai, általános és középiskolai tagozat — 21; (...) És dokumentálja e táblázat azt is, hogy a szóban forgó tíz év alatt Baranyában és Szlavóniában az óvónők, tanítók, általános és középiskolai tanárok létszáma 64-gyel gyarapodott... .

„Életeleme, alkotó tevékenységének alapformája... a tett volt. Vagyis minden írás ősi, titkolt vagy megvalósított szándékának: az ige testté válásának a szorgalmazása... Csak éppen nem — vagy nem elsősorban — az írott, hanem a mondott szóval. Az organizáló, az érvelő, az intézményesítő; a távlatosan tervező; a másokat — mindenekelőtt a pedagógustársadalmat — is mozgósító alkotó gondolat, teremtő szóval.”

„Helye a jugoszláviai magyar szocialista iskolatörténet élvonalában” van.

KIÁLLÍTÁSOK — Az újvidéki Vajdasági Múzeumban a hónap folyamán láthatták az érdeklődők a használati és dísz tárgyakból, valamint ünnepi és köznapi viseletből álló, a *Népművészet Jugoszláviában* című tárgyi néprajzi kiállítást, amelyet a belgrádi Népművészeti Múzeum, a ljubljana-i Népművészeti Múzeum és az újvidéki Vajdasági Múzeum szervezett. Ezzel a kiállítással viszonyozzák majd nemsokára a *Népművészet Magyarországon* című vándorkiállítást amelyet hazánk több városában is megtekintettek.

JELENTŐS HANGVERSENY — 1985. május 6-án és 15-én koncertet adott az Újvidéki Rádió M-stúdiójában Kinka Rita zongoraművész, az újvidéki Művészeti Akadémia zongora tanszakának asszisztense. Műsorán J. S. Bach-, Scarlatti-, Beethoven-, Mozart-, Liszt-, valamint Schumann-, Rahmaninov-, Szkrjabin- és V. Mokranjac-művek szerepeltek. A két részből álló posztgraduális hangversenyen Kinka Rita megszerezte a magiszteri címet. A művész a Sydney-ben hamarosan megtartandó nemzetközi hangversenyre készül.

ÚJVIDÉKI EGYETEMI HALLGATÓK A DEBRECENI DIÁKKÖRI KONFERENCIÁN — Az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Magyar Tanszékének öt hallgatója részt vett a XVII. Magyar Tudományos Diákköri Konferencián, amelyet ezúttal április 1-je és 4-e között a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen tartottak. Az egyetemek és a főiskolák diákjai a humán tudományok 16 területéről 19 szekcióba osztva olvasták fel dolgozataikat. Az újvidékiek a XX. századi irodalom kategóriájában versenyeztek, kivétel nélkül Kosztolányi Dezső novelláiról írták munkáikat: Utasi Csilla: Az elbeszélés tudattalan rétegei, Pozsvai Györgyi: Esti Kornél: beszélő vagy elbeszélő?, Piszár Ágnes: Adalékok az Esti Kornél-novellák elbeszélőfolyamatának értelmezéséhez, Józsvai Lídia: Az Esti Kornél ars poeticájáról és Szegi Júlia: Boldogság — motívumvizsgálat címmel. Hallgatóink a rendezvényen — vendégként — az újvidéki és a szegedi egyetem hagyományos együttműködése keretében vettek részt.

HÚSZÉVES A SCENA — Ez évi januári—áprilisi kettős számával ünnepli két évtizednyi létezését a *Scena*, az Újvidéken megjelenő jugoszláv színházi folyóirat. Az 1965-ben alapított időszak kiadvány 120 számban eddig 789 szerző szerepelt összesen 2476 írással, melyek egyharmada fordítás Jugoszlávia népeinek és nemzetiségeinek nyelvről szerborhátra. A folyóirat elsősorban a dramaturgiai és a rendezés kérdéseivel foglalkozik, hazai és külföldi szaktekintélyek tollából közöl írásokat. Az utóbbi években legnagyobb érdeklődést a színészekkel és rendezőkkel folytatott interjúk váltották ki. A *Scena*, amelyet a Sterija Játékok jelentet meg, az egyetlen országos jellegű színházi folyóirat, amely az évi hatszori megjelenés ellenére is megpróbálja áttekinteni és átfogni hazánk szerzteagázó színházi életét. Lehetőségei szerint azonban inkább a rendezvényekkel, a fesztiválokkal foglalkozik — átfogó jellegűen —, mint az egyes produkciók alapos kritikai

vizsgálatával. Külön említendő a folyóirat drámanépszerűsítő törekvése — tíz éve minden egyes szám közöl egy új drámai szöveget —, valamint a jugoszláv színházi élet külföldi informálása, amelynek céljából évente megjelenik egy angol nyelvű, áttekintő jellegű *Scena*-szám.

JUGOSZLAVIAI FILM ÉRDEMELETE KI AZ ARANYPÁLMÁT — Emir Kusturica szarajevói rendező *Apa hivatalos úton* című filmje kapta az idei cannes-i filmfesztivál nagydíját. A fesztivál történetében először érdemelte ki jugoszláv alkotás a legjobb filmnek járó elismerést, a bíráló bizottság pedig először döntött egyhangúan a díj odaítéléséről, de ritkaságszámba megy az is, hogy ennyire fiatal, mindössze harminczéves rendező művét tüntessék ki ezzel a rangos elismeréssel.

A kritika elragadtatással szóló Kusturica filmjéről, többek között bájosnak, gyöngédnek és pimasznak nevezte, joggal. Nálunk ez ideoig szokatlan bátorsággal beszél a rendező az 1948—50-es évekről. Az apa (Miki Manojlović alakítja) barátinője jelenlétében jelentéktelennek tűnő sztálinizmusellenes megjegyzést tesz; a szerető továbbmondja azt az apa sógorának, aki, hogy megszerezze magának a nőt, elindítja a feltartóztatathatlan politikai mechanizmust, s a főhős, anélkül, hogy tudná, valójában miben vétkes, eltűnik, s csak évek múlva tudja meg a családja, hogy munkaszolgálaton van: „hivatalos úton”. Mert a családból titokzatos körülmények között eltávozott apjáról azt hiszi, s a filmben mindvégig így is emlegeti kisfia (Mario de Bartoli), aki egyúttal a történetek narrátora, a világot az ő szemével látja a filmnéző. Ez a kényes történelmi időszakot bemutató film ezért lehet bájos.

De pimasz is. Mert nem dokumentumfilm az *Apa hivatalos úton*. Érzékelteti ugyan a dogmatikus, ugyanakkor egyéni érdekek vezérelte politikai viszonyokat, majd az apa rehabilitálásával azok enyhülését is, azt mégsem dokumentáris-történelmi hite-

lességgel teszi. Nem is törekedett erre. Kusturica 1955-ben született, tehát nem élhette át az általa megjelentetett időszakot, márcsak ezért is tarthatjuk mainak a filmet. Jelkép- és utalás-rendszerével a szituációnak egyetemes érvényt ad, s azt is mondhatnánk, hogy a mindenkori hatalom természetrajzát vizsgálja. Másrészt már csak azért sem ragaszkodik a valós történelmi eseményekhez, mert elsődleges célja nem az, hogy hiteles történelmi filmet készítsen, hanem, hogy embertípusokat ábrázoljon, mentalitást érzékeltessen. Mégpedig ahhoz egyáltalán nem belülről közelít — ahogyan azt több mint egy évtizeddel ezelőtt a szintén Cannes-ben sikert aratott Petrović-film, a *Tollszedők* tette —, hanem távolságtartó, kifinomult ironiával, gyakran telitalálatként ható humoros helyzetekkel, amelyek mögül azonban mindig a bíráló rokonszenv érezhető, sohasem a teljes tagadás. Az olyanynira ismerős, hamisítatlan mentalitást főként a szerelmi háromszög bemutatásával érzékelteti. Ámde Kusturica állandóan ellenpontoz is: a naiv kisfiú-narrátor a felnőttek párkapcsolatát utánzó viselkedése megmutatja ennek a helyzetnek is a fonákját. A film elején felcsendülő fülbemászó, andalító bécsi

keringő is kezdetben ezt a célt szolgálja, azzal is világokat ütköztet a film, következetes végigvezetésével azonban gazdag asszociációs réteg rakódik rá, s a film harmadik, el nem hanyagolható vonatkozását domborítja ki.

A Kusturica-film egyes jelenetei ugyanis kimondottan poétikusak, még-hozzá leginkább azok, amelyekben a holdkórossá lett kisfiú áll a középpontban. Ily módon érzékelteti a film a titokzatos, meg nem értett körülmények, az elfojtott indulatok hatását a lelkivilágra. Ezek a részek azok, ahol a film nyomasztó atmoszférateremtő hatása a leginkább kifejezésre jut, amelynek sejtelmes hangulata eléri a Jiřy Menzel filmjeiben tapasztalható légkört. A Kusturica-mű költői rétegét bizonyára Abdulah Sidran költő forgatókönyvírói tevékenységének is köszönheti.

Kusturica nagyot markolt filmjével. Időnként úgy érezzük, nem képes szelektálni, egy-egy epizódja (például a kisfiú—kislány kapcsolat) újabb film lehetőségét hordozza magában. Annak ellenére, hogy nem hibátlan alkotás, az *Apa hivatalos úton* a hazai filmgyártás kivételes csúcsteljesítménye.

T. É.